

DAVLAT BYUDJETINI O'RTA MUDDATLI PROGNOZ QILISH TO'G'RIDA

Narzullayev Umid Zuvaydullo o'g'li

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti

Iqtisodiyot fakulteti Moliya kafedrası "Moliya" mutaxassisligi magistranti

Mehnat bozori tadqiqotlari instituti kichik ilmiy xodimi

narzullayevumid@gmail.com

Bozor iqtisodiyotiga asoslangan davlat boshqaruvi tizimida byudjet siyosatining uzviy tarkibiy qismi bo'lgan o'rta muddatli byudjet prognozi davlat moliyasini samarali rejalashtirish, fiskal barqarorlikni ta'minlash va iqtisodiy o'sishni muvofiqlashtirishda muhim vosita hisoblanadi. Bugungi kunda global moliyaviy tahdidlar, inflyatsion xavflar, energetika va oziq-ovqat xavfsizligi bilan bog'liq geosiyosiy beqarorlik sharoitida davlatlar o'z fiskal resurslarini strategik boshqarishga tobora ko'proq e'tibor qaratmoqda. Ayniqsa, o'rta muddatli – odatda uch yillik – fiskal prognozlar nafaqat kelgusi yillarda byudjet mablag'larining qanday taqsimlanishini belgilaydi, balki davlatning makroiqtisodiy siyosati, investitsiya ustuvorliklari va ijtimoiy barqarorlikka ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasi moliyaviy siyosatida ham o'rta muddatli byudjetni prognozlash amaliyoti so'nggi yillarda jadal rivojlanmoqda. Bunda O'zbekiston Respublikasi Prezidentini tegishli farmonlari asosida davlat byudjeti ochiqqligini oshirish, byudjet ma'lumotlarining prognoz asosida shakllanishi va davlat xarajatlarning maqbulligini ta'minlashga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, "O'zbekiston – 2030" strategiyasida fiskal barqarorlikni saqlab qolish va byudjet jarayonlarining prognozli rejalashtirilgan tizimga o'tish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan.⁸

Davlat byudjetini o'rta muddatli prognoz qilish – bu budjet xarajatlari va daromadlarining 3-5 yillik davrga mo'ljallangan oldindan rejalashtirilgan moliyaviy ko'rsatkichlarini ishlab chiqish jarayonidir. Bu tizim jahon moliyaviy amaliyotida "Medium-Term Expenditure Framework (MTEF)" nomi bilan tanilgan bo'lib, u fiskal siyosatni rejalashtirishda muvozanat, intizom va shaffoflikni ta'minlashga xizmat qiladi.

MTEF yondashuvi birinchi bor 1980-yillarda rivojlangan davlatlar, xususan, Avstraliya va Kanada tajribasida qo'llanila boshlangan bo'lib, hozirda 70 dan ortiq mamlakatda keng joriy etilgan. Bu tizimda byudjet rejalashtiruvi quyidagi asosiy tamoyillarga tayangan holda amalga oshiriladi:

- Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash – davlat qarzining me'yoriy chegarada saqlanishi;

⁸ <https://lex.uz/uz>

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

- Fiskal intizom – daromadlar va xarajatlar oʻrtasidagi muvozanatni saqlash;
- Ustuvorlikka asoslangan taqsimot – cheklangan resurslarni eng muhim sohalarga yoʻnaltirish;
- Natijadorlik – xarajatlar samaradorligini baholash va monitoring qilish.⁹

Oʻzbekiston Respublikasida oʻrta muddatli byudjet rejalashtiruv bosqichma-bosqich joriy etilmoqda. 2019-yildan boshlab Iqtisodiy taraqqiyot va kambagʻallikni qisqartirish vazirligi hamda Moliya vazirligi tomonidan “Oʻrta muddatli fiskal strategiyalar” ishlab chiqilmoqda. Jumladan, 2022–2024 yillarga moʻljallangan Davlat byudjeti parametrlari oldindan eʼlon qilinib, parlamentga kiritilishi amaliyoti yoʻlga qoʻyildi.

Bundan tashqari, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-avgustdagi PF–6061-son Farmoni bilan “Davlat moliyasini oʻrta muddatli asosda boshqarish konsepsiyasi” tasdiqlangan boʻlib, unda quyidagi maqsadlar belgilangan:

- byudjet xarajatlarini baholashning natijalarga asoslangan tizimini yaratish;
- prognoz koʻrsatkichlarini shakllantirishda ijtimoiy va iqtisodiy indikatorlardan keng foydalanish;
- vazirlik va idoralar darajasida oʻrta muddatli moliyaviy rejalarni ishlab chiqish.¹⁰

Nazariy jihatdan, oʻrta muddatli byudjet prognozi – bu nafaqat moliyaviy intizomni taʼminlash vositasi, balki davlatning makroiqtisodiy barqarorligiga, strategik rivojlanishiga va ijtimoiy himoya tizimining uzluksiz ishlashiga bevosita taʼsir koʻrsatadigan boshqaruv mexanizmidir. Aynan shu yondashuv bugungi kunda fiskal siyosat samaradorligini baholashda muhim nazariy va amaliy mezon sifatida eʼtirof etilmoqda.

Oʻzbekistonda oʻrta muddatli byudjet prognozlash tizimini joriy etish fiskal intizomni mustahkamlash, budjet mablagʻlarining samarali taqsimlanishini taʼminlash va davlat moliyasini strategik asosda boshqarishga qaratilgan dolzarb islohotlar doirasida olib borilmoqda. Bu jarayonda asosiy bosqich 2019-yildan boshlab boshlangan boʻlib, 2021-yildan boshlab byudjet qonunchiligiga oʻzgartirishlar kiritilib, yillik byudjet bilan birgalikda uch yillik prognoz koʻrsatkichlari ishlab chiqilmoqda (1-jadval).

1-jadval

Byudjet koʻrsatkichlarining oʻrta muddatli dinamikasi¹¹

Koʻrsatkichlar	2021 -yil	2022 -yil	2023 -yil	2024-yil (prognoz)
YAIMga nisbatan daromadlar (%)	25,7 %	27,2 %	26,9 %	27,0%
YAIMga nisbatan xarajatlar (%)	27,4	28,5	28,1	28,3%

⁹ Jahon Banki (2013). *Beyond the Annual Budget: Global Experience with Medium Term Expenditure Frameworks*. Washington DC: The World Bank. ISBN: 9780821394165

¹⁰ <https://lex.uz/uz>

¹¹ <https://www.imv.uz>

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

	%	%	%	
Byudjet taqchilligi (YAIMga nisbatan, %)	- 1,7%	- 1,3%	- 1,2%	-1,3%

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, O‘zbekiston Respublikasining byudjet daromadlari va xarajatlarining yalpi ichki mahsulotga (Y^aIM) nisbatan o‘shish ko‘rsatkichlari izchil va barqaror tendensiyani namoyon etmoqda. Bu holat davlat moliyasining rejalilik asosida yuritilayotganini, fiskal siyosat esa o‘rta muddatli istiqbolda puxta hisob-kitoblar asosida olib borilayotganini tasdiqlaydi. Ayniqsa, byudjet taqchilligining har yili mo‘tadil darajada saqlanib qolayotgani – ya’ni Y^aIMga nisbatan -1,3%–1,7% oralig‘ida bo‘lishi – fiskal barqarorlikni saqlashga qaratilgan o‘rta muddatli prognozlash mexanizmining amaliy samaradorligidan dalolat beradi. Bu esa o‘z navbatida davlat qarzining nazorat ostida bo‘lishi, inflyatsion bosimlarning jilovlanishi hamda iqtisodiy o‘shishga zarur makroiqtisodiy muhit shakllanishini ta’minlaydi. Shu bilan birga, o‘rta muddatli byudjet rejalashtiruv doirasida xarajatlar tarkibi ustuvor yo‘nalishlar bo‘yicha qayta ko‘rib chiqilmoqda va resurslar eng muhim strategik sohalarga yo‘naltirilmoqda. Jumladan, 2022-yil uchun tasdiqlangan xarajatlar prognoziga ko‘ra:

- Ta’lim sohasi uchun 36,8 trln so‘m ajratilgan bo‘lib, bu umumiy xarajatlarning 23,1 foizini tashkil etadi. Bu esa davlatning inson kapitaliga sarmoya kiritishga alohida e’tibor qaratayotganini anglatadi. Mamlakatda bilimli va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash ustuvor maqsad sifatida belgilanmoqda.
- Sog‘liqni saqlash tizimiga 20,5 trln so‘m (12,9%) ajratilgani aholining sog‘lom turmush tarzini ta’minlash va pandemiyadan keyingi ijtimoiy salomatlik tizimini mustahkamlashga qaratilgan.
- Ijtimoiy himoya tizimi uchun 18,7 trln so‘m (11,8%) miqdorida mablag‘ ajratilishi aholining kam ta’minlangan qatlamlarini qo‘llab-quvvatlash, pensiyalar va nafaqalarni barqaror moliyalashtirish vazifalarini bajarishga xizmat qiladi.
- Infratuzilma va transport sohasiga 15,3 trln so‘m (9,6%) yo‘naltirilgani esa mamlakat ichki logistikasini yaxshilash, iqtisodiy hududlar o‘rtasida integratsiyani kuchaytirish hamda investitsiya muhitini rivojlantirishda muhim omil bo‘lmoqda.

Ushbu xarajatlar taqsimoti o‘z mohiyatiga ko‘ra davlatning strategik rivojlanish yo‘nalishlarini belgilab beruvchi asosiy indikator sifatida xizmat qilmoqda. Resurslarning aynan inson kapitali, sog‘liq, ijtimoiy adolat va infratuzilmani takomillashtirishga qaratilishi O‘zbekistonning uzoq muddatli taraqqiyot konsepsiyasiga to‘liq uyg‘un keladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, o‘rta muddatli byudjet prognozlash nafaqat fiskal intizomni ta’minlovchi moliyaviy vosita, balki iqtisodiy rivojlanish strategiyasining muhim tarkibiy qismidir.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, O‘zbekistonda davlat byudjetini o‘rta muddatli prognoz qilish tizimi bosqichma-bosqich shakllanmoqda va u moliyaviy barqarorlikni

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

ta'minlash, resurslardan oqilona foydalanish, davlat xarajatlarining shaffofligi va samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi kabi nufuzli xalqaro moliyaviy institutlar tomonidan keng tavsiya etilayotgan o'rta muddatli byudjet rejalashtiruv (MTEF) modeli hozirda O'zbekiston fiskal tizimiga moslashtirilgan holda amaliyotga joriy qilinmoqda.

Nazariy jihatdan olinganda, o'rta muddatli prognozlash fiskal siyosatni strategik boshqarishga imkon beruvchi muhim mexanizm bo'lib, u moliyaviy intizomni mustahkamlash, ustuvor yo'nalishlarni aniqlash va davlat mablag'larini natijalarga yo'naltirilgan tartibda taqsimlashda muhim vositadir.

Amaliy tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda so'nggi yillarda YalMga nisbatan byudjet daromadlari va xarajatlarining nisbati barqarorlashgan, taqchillik esa mo'tadil darajada saqlanmoqda. Bu esa davlat moliyasining boshqaruvi yildan-yilga takomillashayotganini anglatadi.

Sektorlar kesimidagi xarajatlar tahlili shuni anglatadiki, ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy himoya va infratuzilma sohaları ustuvor yo'nalish sifatida belgilanib, mablag'lar ko'proq inson kapitaliga, ijtimoiy barqarorlikka va infratuzilma rivojiga yo'naltirilmoqda. Bu yondashuv O'zbekistonning "2030-yil strategiyasi" doirasida belgilangan taraqqiyot maqsadlari bilan hamohang bo'lib, makroiqtisodiy muvozanatni saqlagan holda ijtimoiy rivojlanishni ta'minlash imkonini beradi.

Biroq, mavjud natijalarga qaramasdan, o'rta muddatli prognozlash tizimining yanada takomillashuvi uchun quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratish lozim:

- barcha darajadagi byudjet tashkilotlarida prognozlash malakasini oshirish;
- makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga asoslangan prognoz modellarini ishlab chiqish;
- xarajatlar natijadorligini baholovchi tizimlarni kuchaytirish;
- parlament va fuqarolik jamiyatining byudjet rejalashtirishdagi rolini oshirish.

Umuman olganda, davlat byudjetini o'rta muddatli prognoz qilish – bu faqat moliyaviy rejalashtirish vositasi emas, balki davlat boshqaruvidagi strategik yondashuvdir. U orqali nafaqat hozirgi ehtiyojlar, balki kelajak avlodlar manfaatlari ham inobatga olinadi. Shunday ekan, mazkur tizimni takomillashtirish orqali O'zbekiston iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy taraqqiyot yo'lida yangi bosqichga ko'tarilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Jahon Banki (2013). *Beyond the Annual Budget: Global Experience with Medium Term Expenditure Frameworks*. Washington DC: The World Bank. ISBN: 9780821394165

2. International Monetary Fund (IMF) (2020). *Fiscal Transparency Handbook (Updated)*. Washington DC: IMF Publications. [Onlayn] Mavjud: <https://www.imf.org>

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC
SOLUTIONS

3. UNDP Uzbekistan (2021). *Medium-Term Budget Planning in Uzbekistan: Institutional Reform Review*. Toshkent: BMT Taraqqiyot Dasturi.

4. <https://www.imv.uz/>

5. <https://lex.uz/uz/>

